

3. Демичев А.В. Дискурсы смерти. Введение в философскую танатологию. – СПб., 1997.
4. Исупов К.Г. Русская философская танатология // Вопросы философии. – 1994. – №3.
5. Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990.
6. Минеев В.В., Нефедов В.П. Человек и его смерть. – Красноярск, 1989.
7. Панцхава И.Д. О смертности и бессмертии человека. – М., 1965.
8. Подорога В. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию. – М., 1995.
9. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. – М., 1975.
10. Философский энциклопедический словарь. – М., 1997.
11. <http://www.thanatotherapy.ru/instant.shtml>.
12. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
13. http://www.yspu.yar.ru/vestnik/novye_issledovaniy/33_4/

М.М.Шкурко

**Романс Є.П.Гребінки "Очі чорнії":
повернення на свою історичну батьківщину**

До 165-річчя романсу "Очі чорнії"

Український романс... Хто із нас в роки своєї юності і до останніх днів не був зачарований цими душевно-зворушливими музично-поетичними творами!!! Світлі почуття закоханих, їх вірність, здобутки та розчарування на життєвій дорозі – далеко не повний перелік сюжетних ліній старовинних українських романсів.

В ці дні виповнюється 165 років виходу в світ романсу на слова видатного українського поета і письменника Євгена Павловича Гребінки "Очі чорнії". За своїм сценічним доголліттям і популярністю цей твір по праву вважається патріархом романсового жанру. Для нього не існує державних кордонів: романс лунає зі сцен України, Росії, Польщі, Словаччини, Румунії, Італії, Іспанії, інших країн Західної Європи. А перетнувши Атлантику, романс набуває популярності і на Американському континенті.

В ці ювілейні дні дозволимо собі більш ґрунтовно зупинитись на історії цього романсу, в його поетичному, музично-супроводжувальному і вокально-пісенному аспектах.

Текст романсу: присвята

Що ж спонукало Євгена Павловича написати такий ліричний і водночас сповнений смутку і гніву вірш, який згодом став відомим далеко за

межами України романсом? Для пошуку відповіді на це запитання скористаємось порадою французьких філософів – "chercher la femme" – шукайте жінку.

На життєвій дорозі Гребінки в різний час зустрілися дві дівчини, яких він кохав [8]. Першою була сестра Миколи Новицького – однокласника по Ніжинській гімназії вищих наук князя Безбородька – Мар'яна. Познайомились вони влітку 1831 року в садибі її батька в селі Снітин Лубенського повіту Полтавської губернії.

Кількаденне перебування Євгена в Снітині, прогулянки з Мар'яною в парку, тривалі доброзичливі розмови в колі її сім'ї і друзів докорінно змінили душевний стан вчорашнього гімназиста. "Неужели это любовь? Неужели меня посетило это неразгаданное, таинственное, святое чувство, чувство, возвышающее человека до невозможности, сила, хранящая весь мир...", – задає він сам собі питання. І тут же відповідає: "Да это ты, любовь! Это ты, желанная гостья!...я даже никогда не решусь написать имя ее. Кто знает будущее? Может быть, чей-нибудь взор оскорбится, читая это имя. Оно всегда в душе моей". Так згадував пізніше Євген у документальній повісті "Записки студента" про перші дні зустрічі з Мар'яною [1].

Далі були проводи Євгена на військову службу в резервні козачі полки, повернення зі служби в Убіжище; весь цей час Мар'яна була для нього наче коштовний оберіг.

Прийшов час визначитися Євгену в житті на майбутнє. Жити і надалі на хуторі Убіжище означало для Євгена загубити свій талант письменника, який розквітнув ще в Ніжинській гімназії [10]. Поїхати ж у місто він вважався, адже це могло закінчитися втратою коханої. Нарешті, після зустрічі на Пирятинщині зі своїм земляком Григоровичем Василем Івановичем – відомим мистецтвознавцем, конференц-секретарем Академії мистецтв, Гребінка приймає остаточне рішення їхати в Петербург у надії, що через декілька років, як "стане на ноги", знову зустрінеється з Мар'яною, але тепер вже назавжди. В день від'їзду Євгена в столицю вони довго прогулювались у парку, на березі тихоплинної Сули, обмінялися обручками, заприсягалися вірно чекати один одного [1].

Саме ці перші сторінки своєї художньої повісті "Записки студента" Гребінка відзначає як документальні. Далі звернемося до його епістолярної спадщини – більш надійного джерела інформації.

В С.-Петербурзі Євген Павлович приїхав на початку 1834 року, а вже першого лютого цього ж року він був призначений на посаду канцелярського службовця Комісії духовних училищ. Розпочинається активне листування Євгена з братом Мар'яни – Миколою Михайловичем Новицьким.

До нас дійшло тринадцять листів Гребінки до Новицького, датованих від 16 листопада 1831 р. до 13 грудня 1841 р. Перші сім років листування у відносинах Євгена і Мар'яни відчуються щирі почуття двох закоханих сердець. Та 1837 рік став для них роком прикрих випробувань. Не витримавши спокуси місцевого багатія, Мар'яна порушує дану нею клятву і одружується [2].

Не дивлячись на це, Євген у листі до Новицького від 9 жовтня 1837 року просить "кланяться сестрице и ее мужу". Приязні відносини між ними все ще продовжуються. Так, у цьому ж листі до її брата Євген пише: "Целую милые ручки (Мар'яни – М.Ш.), сработавшие картинку, которую я получил, она для меня очень дорога", і закінчує свій лист словами, взятими з поезії К.Батюшкова "Мой гений":

"О, память сердца, ты милей
Рассудка памяти печальной...".

Далі починаються роки невизначеності у відносинах Євгена з сім'єю Новицьких. У 1841 році в журналі "Отечественные записки" Євген опубліковує повний текст своєї повісті "Записки студента". Це своєрідний щоденник письменника. В ньому хоч і зашифровані імена героїв та точні дати подій, але в контексті повісті добре простежуються постаті Євгена і Мар'яни.

В результаті, на цьому ґрунті між Гребінкою і братом Мар'яни – Миколою Новицьким виникає серйозне непорозуміння. Щоб хоч якось залагодити конфлікт, Євген Павлович 12 травня 1841 року надсилає із Петербурга лист-відповідь Новицькому, в якому, зокрема, зазначає, що "Письмо меня очень удивило и сильно огорчило... и еще, приноровлять к лицу, которое по своей доброй и благородной душе было и остается для меня навсегда драгоценнейшим предметом в мире... Как ты мог подумать, что я мстил твоей сестре!!!".

Та намагання Євгена залагодити конфлікт виявляються марними. Тяжко переживає він розрив з коханою. Відпуску 1841 року Гребінка проводить в Убіжищі. Після душевних потрясінь і майже двомісячної хвороби в столиці він продовжує лікуватися і в Убіжищі.

Повернувшись до Петербурга, Євген востаннє звертається до свого гімназійного товариша листом від 13 грудня 1841 року зі спробою порозумітись. Та зміст і тон листа підтвердив, що стосунки Євгена з Мар'яною втрачені остаточно. Закінчується лист словами: "До свидания, пиши пожалуйста, да не такие желчные письма..." Це перший випадок за десять років листування з Миколою Новицьким, коли Євген не передає вітання його сестрі Мар'яні.

Літо 1842 року Гребінка проводить в Убіжищі. Можна уявити його душевний стан. Він вже відомий у Петербурзі і в Україні письменник, має пристойну посаду в столиці, здійснив батьків заповіт вивести в люди менших братів і сестру Людмилу, та одне ятрить душу поета – немає щастя в його особистому житті. Кохана, з якою присягалися навек бути разом, зрадила. Що далі?

І Євген приймає рішення запропонувати руку і серце своїй знайомій землячці з села Рудка Пирятинського повіту – Марії, з якою Євгена познайомив його названий брат Лев Свічка. Повернувшись з відпустки в Петербург, Євген звертається в листі від 7 жовтня 1842 року до Свічки з таким проханням: "Сделай милость, брат Лев, узнай, так, знаешь, стороною (тебя не учитъ стать) отдали бы за меня панночку с чудесными глазами... Куда это было бы хорошо!... а то ей-богу, женюсь на кацапке, тогда прощай, Малороссия!..".

Зміст цього листа опосередковано свідчить про те, що Євген і Марія були вже знайомі, але їх заручини з незрозумілих причин відклалися. І лише 25 червня 1844 року в листі до Свічки Євген сповіщає брата, що "...наконец наше дело, которое мы с тобой знали три года, кончилось – и я сговорен и обручен с Марией Васильевной Ростенберг, 30 числа этого месяца мы венчаемся и уезжаем в Петербург".

Через півтора року у молодого подружжя народиться дочка Надійка, та здоров'я Євгена Павловича з кожним днем погіршується, і 3 грудня 1848 року він помирає.

...Пройшло більше півтора століття з того дня, як був опублікований вірш Є.П.Гребінки "Чорнії очі" і побачив світ романс на слова Гребінки "Очі чорнії". Та не вщухає полеміка між дослідниками і шанувальниками творчості нашого земляка навколо питання, кому ж був присвячений цей романс. В автографі поезії "Чорнії очі" присвята відсутня. Тому-то серед дослідників і побутує розбіжність: одні несміливо стверджують, що вірш був присвячений першому коханню Євгена Павловича – Мар'яні Новицькій, інші – Марії Ростенберг [14].

Про стосунки Євгена і Мар'яни в цій статті, посилаючись на документи, сказано багато. Документальні ж свідчення про відносини Євгена з Марією Ростенберг до нас практично не дійшли, якщо не брати до уваги два листи поета до Лева Свічки.

Пройшло декілька років після їх одруження, і лише тоді Євген засвідчує свої щирі почуття до Марії Ростенберг у короткому вірші "В альбом жене" [1]. Але це вже було сказано через декілька років після того, як був опублікований в 1843 році вірш Гребінки "Чорнії очі", коли Євген Павло-

вич ще болісно переживав розрив з першою коханою – Мар'яною Новицькою.

Та звернемося до самого канонічного тексту славнозвісного романсу. Як на мене, то це вірш-спогад, звернений у минуле, звернений до кохання, якого вже не повернути, яке не виправдало сподівань на майбутнє. Втрачаючи кохану, Гребінка у вірші "Чорнії очі" пише:

"Ох, недаром вы глубины темней!
Вижу траур в вас по душе моей,
Вижу пламя в вас я победное,
Сожжено на нем сердце бедное".

Видатний російський співак Федір Шаляпін дещо змінив текст цього куплету, ще більше поглибивши душевні переживання поета, викликані втратою ним коханої. Ось шаляпінський варіант заключного куплету романсу:

"Не встречал бы Вас, не страдал бы так,
Я бы прожил жизнь, улыбаючись,
Вы сгубили меня, очи черные,
Унесли навек мое счастье!!!"

Особлива трагічність долі поета виражена в заключних строфах цього куплету. Це підтвердив і видатний російський композитор С.В.Рахманінов.

У цьому відношенні варті уваги спогади сина Ф.І.Шаляпіна, опубліковані в збірнику "Памяти Рахманинова" (Нью-Йорк, 1946 г.) про одну дружню вечірку на підмосковній дачі за участю Федора Івановича. В дві години ночі, коли гості готувалися вже йти на відпочинок, Федір Іванович, сповнений обурення, зупинив всіх: "Куда это вы? Подождите, мы с Сержей (Сергій Васильович Рахманінов – М.Ш.) сейчас вам покажем!"

Сергій Васильович сів за рояль, а Федір Іванович Шаляпін почав співати. Співав багато, та насамкінець на прохання Рахманінова Шаляпін виконав його улюблений романс, "Очі чорнії". Вранці, коли всі гості ще спали, згадує Є.Сомова, Сергій Васильович зустрів її в саду. Не дивлячись на безсонну ніч, обличчя його було радісне: "Как Федя меня вчера утешил!.. Заметили ли вы, как изумительно он произнес: "Вы сгубили меня, очи черные? ". Мне теперь хватит этого воспоминания по крайней мере на двадцать лет" [15].

Незважаючи на розрив з Мар'яною, Євген не ремствує на свою долю і все ж закінчує вірш словами подяки коханій за прекрасні дні минулого:

"Все, что лучшего в жизни Бог дал нам,
В жертву отдал я огненным глазам".

Отже, є всі підстави стверджувати, що поезія Гребінки "Чорнії очі" була присвячена Євгеном Павловичем саме його першій коханій Мар'яні Михайлівній Новицькій.

Галас навколо авторства тексту романсу

"Очі чорнії" – це класика. Зважаючи на популярність романсу в усьому світі, деякі "знавці-культурологи" впродовж десятиліть майстерно ведуть неблагодивну роботу з метою витравити зі свідомості людей правду про істинного автора тексту романсу.

Аби досягти поставленої мети, ще з початку минулого століття почалося доповнення тексту вірша Гребінки все новими і новими куплетиками, які за своїм змістом часто не мають нічого спільного з авторським задумом поета.

Особливо одіозним є включення до класичного тексту романсу куплетів, вибачаюсь за вислів, "кабацького гатунку", як-от: "Скатерть белая залита вином, все гусары спят непробудным сном" і т.д., або : "По обычаю Петербургскому, по обычаю чисто русскому, мы не можем жить без шампанского..." і т.д.

Дивно, що деякі вельми поважні сучасні співаки Росії (навмисно, через повагу до них, не називаю їх прізвища), виконуючи романс "Очі чорнії", проспівують і ці "кабацкиє" куплети.

Якщо ж декому із співаків, ой як хочеться озвучувати і ці чужорідні строфи романсу, то нехай відверто скажуть, що авторство цих куплетів належить не Євгену Гребінці, а російським піснетворцям. Можна при цьому рекомендувати їм скористатися досвідом відомого поміщика із села Качанівка Чернігівської губернії Г.С.Тарновського, який вважав себе високим знавцем музики. Коли до нього з'їзджалися відомі персони, то за обіднім столом під час виконання власним оркестром поміщика симфонії Бетховена він раптово підносив палець і звертався до гостей: "А ось це місце... гм... вставив я". І потім самовдоволено додавав: "Гм... так... ми і Бетховена поправляємо"[5].

Цілеспрямована фальсифікація авторства поезики романсу "Очі чорнії" продовжується і дотепер. Так, у 2001 році у Московському видавництві "МАИ" вийшла книга О.Л.Уколовой і В.С.Уколова "Распятый на арфе. Судьба и творчество Николая де Витте", в якій автори книги дописали навіть до того, що авторство слів романсу "Очі чорнії" належить не Гребінці, а мало відомому композитору Миколі де Вітте [13].

Не можна всерйоз сприймати аргументи цих авторів на користь М.де Вітте, мовляв, що Є.Гребінка не мав трагічних зламів у своєму особистому

житті, коханні, що його поетичний талант, талант письменника не міг створити такий шедевр і т.п.

Хочу запитати, а романси "Помню я еще молодухой была", "Не можна, мамо, нелюба любити", "Казак на чужбине" та інші, це що, не свідчення високого рівня майстерності Є.Гребінки як поета? Причому всі вони були опубліковані, а деякі і виконувалися як пісні і романси за декілька років до публікації славнозвісного вірша "Чорнії очі".

Слід також наголосити, що поезія Є.П.Гребінки ще за життя поета привертала до себе увагу видатних композиторів, співаків і диригентів. Так, після публікації вірша Є.Гребінки "Казак на чужбине" (1838 р.) російський композитор і хоровий диригент Ломакін Гаврило Якимович невдовзі написав на цей вірш музику. Це був один із перших романсів на слова Є.П.Гребінки [13].

Лірикою Є.Гребінки захоплювалися і славетні російські співаки. Наприклад, у 1910 році московська фірма "Граммофон" випустила платівку із записом пісні на слова Є.Гребінки "Помню я еще молодухой была" у виконанні Надії Плевицької, співачки, майстерністю якої захоплювався навіть Федір Шаляпін.

Плевицька довго зберігала у себе дорогоцінне фото з дарчим підписом: "Моему родному Жаворонку, Надежде Васильевне Плевицкой, - сердечно любящий её Ф.Шаляпин" [11].

Це також не є свідчення високої майстерності Є.Гребінки як поета, пошанувальника народної пісні і романсової тематики? Одним словом, коли опонентам – авторам книги "Распятый на арфе" бракує доказів, тоді вони вдаються до єдиного аргументу: "Не может быть, потому, что быть не может".

Та, як виявляється, це ще не все. Витравивши крок за кроком з канонічного тексту вірша Є.Гребінки майже все (крім першого і останнього куплетів) і наповнивши текст романсу різного роду низькопробними куплетиками, дехто продовжує стверджувати, що "Очі чорнії" – це взагалі російський романс. Так, у 2007 році в Москві у видавництві "ЭКМО" вийшла книга "Очи черные. Старинный русский романс". Автор-упорядник книги В.Д.Сафошкін. Назва цієї книги говорить сама за себе [11]. Ось так, поступово, крок за кроком, здійснюється "прихватація" нашої культурної спадщини.

Музичний супровід романсу

Окрасою романсу є його музичний супровід. Першим автором музики романсу "Очі чорнії" на слова Є.П.Гребінки був російський композитор і поет голландського походження Микола де Вітте. М. де Вітте народився в

Петербурзі у 1811 році. Згідно з сімейною традицією хлопчика віддають для навчання в Пажеський корпус. По закінченні навчального закладу він захоплюється грою на арфі та поетичною творчістю, зокрема російськими і циганськими романсами.

На початку 1843 року, вже після публікації вірша Євгена Гребінки "Чорнії очі" Микола де Вітте 26 лютого 1843 року отримує від Цензорського комітету дозвіл на публікацію нотного розпису музики М. де Вітте до мазурки (як вказано в оригіналі) "Очі чорнії" [9]. А у квітні цього ж року ноти мазурки М. де Вітте з'являються у продажу у Москві в музичному магазині Міллера і Гроттрмана, тобто майже через чотири місяці після виходу у світ вірша Є.Гребінки "Чорнії очі", який став поетичною основою славетного романсу "Очі чорнії".

На титульному листі мазурки вказується, що авторство музики, підкреслюю слово, тільки "музики", належить М. де Вітте, а про використання в нотному розписі слово в слово вірша Є.Гребінки "Чорнії очі", авторство українського поета не вказане. Та автори книги "Распятый на арфе", які стверджують, що автором слів романсу "Очі чорнії" є М. де Вітте, повинні були б знати, що в подібних спірних ситуаціях авторство належить тому, хто перший опублікував художній твір у відкритому друці. Тим більше, що і сам М. де Вітте не наполягав на авторстві поетики романсу.

Як відомо, варіант музики романсу, опрацьований М. де Вітте, не витримав випробування часом і не прижився в Росії, та все ж першість спроби авторства музики романсу "Очі чорнії" по праву належить М. де Вітте.

Минуло не одне десятиліття, аж поки музикознавці і співаки не визнали новий мотив романсу "Очі чорнії", який існує і по сьогодні. Його автором є Ф.Герман.

Кожен із визнаних виконавців-співаків вважає за необхідне внести щось своє, індивідуальне в музичний супровід романсу. З'явилися так звані обробки музики романсу, відомою з яких є обробка Гердаля. Та не дивлячись на це, в кожному виконанні романсу, навіть у джазовому його варіанті видатного американського трубача-віртуоза і співака Луї Армстронга при виконанні ним романсу "Очі чорнії" зберігається класичний музичний лейтмотив.

Романс успішно долає державні кордони

У другій половині XIX століття романс набуває широкої популярності. Його виконують у літературних і музичних салонах, у столичних камерних концертах, у ресторанах, у побуті. Поширенню романсу також сприяли циганські хорові колективи; вони одразу ж сприйняли його як свій рідний. На жаль, через відсутність у позаминулому столітті технічних за-

собів відтворення звуку, живе звучання романсу до нас не дійшло. І лише на початку ХХ століття з відкриттям вченими і інженерами надійного способу відтворення і збереження звуку почалося широке розповсюдження романсу "Очі чорнії".

Спеціалізовані компанії і фірми звукозапису розвинутих країн світу, такі як "Еміль Берлінерс Граммофон" (Німеччина), "Колумбія Фонограф Компані" (США), "Брати Пате (Франція), "Сирена Рекорд" (Польща), "Метрополь Рекорд" (Росія) і багато інших у жорсткій конкурентній боротьбі поспішали заволодіти вельми прибутковим бізнесом – виробництвом мільйонними тиражами грамплатівок і технічних засобів їх програвання [4].

Одними з перших дореволюційних виконавців романсу, записаного на платівку, був славетний Федір Іванович Шаляпін.

У 1910 році в Москві фірмою "Пишущий Амур" була випущена грамплатівка з записом романсу "Очі чорнії" у його виконанні. Відчувається, що Федір Іванович, як ніхто інший, пройнявся глибинною суттю поезики романсу. Голос співака, при виконанні романсу був сповнений гнівом і докором дівчині за загублену нею долю поета [16].

Фонограма останньої строфи романсу у виконанні Шаляпіна:

"Вы сгубили меня, очи черные,

Унесли навек мое счастье" –

вражаючи (це треба чути), ще раз підтверджує наш висновок про те, що вірш "Чорнії очі" був присвячений Гребінкою не Марії Ростенберг, а саме його першому коханню – Мар'яні, яка не дотрималася даної нею обітниці і зрадила поета.

Після 1917 року новітня влада Росії вважала, що романс як жанр музично-пісенної творчості не відповідає революційним ідеалам пролетаріату. Романси виключали з репертуару всіх театрів. Доля ж співаків-романістів складалась по-різному: одні, хто зміг, емігрували за кордон (Ф.Шаляпін, Н.Плевицька, Ю.Морфессі, С.Вертинський, П.Лещенко), інші переорієнтувалися на репертуар, співзвучний з ідеологією правлячої партії більшовиків.

Серед представників першої хвилі післяреволюційної еміграції з Росії панувала розгубленість, ностальгія за назавжди втраченою Батьківщиною. Цим людським настроєм, як ніколи, відповідав романсовий пісенний жанр.

"Очі чорнії" зазвучав спочатку в країнах нашого західного зарубіжжя, згодом слава романсу докотилася аж до Парижа.

Збереглися рідкісні зарубіжні грамплатівки з записом романсу "Очі чорнії" в 30–40-х роках минулого століття у виконанні: Пола Негрі (фірма

"His Masters Voice"), Люсіни Арської (Muza "Polskie Nagrania"), Наташі Попович (Radio-televizije, Beograd), Алли Баянкової ("Electrocord", Румунія) [6; 16].

У роки хрущовської відлиги романс "Очі чорнії" знову набув великої популярності. Він зазвучав по радіо і на телебаченні у виконанні народних артистів СРСР – Бориса Штоколова, Миколи Сліченка, Йосипа Кобзона, інших провідних співаків радянської естради [16].

Романс став почувати себе як удома практично в усіх країнах Західної Європи і за її межами, особливо, коли він зазвучав у виконанні таких всесвітньо відомих співаків і музикантів, як тріо тенорів – Паваротті, Домінго і Каррераса, Хуліо Іглессіаса, Луї Армстронга [16].

Важко переоцінити внесок у збереження і популяризацію української і російської народної пісні і романсу наших філофоністів-колекціонерів грамофонних платівок. Завдяки їхній невтомній праці ми і тепер маємо можливість насолоджуватись грою видатного українського композитора Миколи Віталійовича Лисенка, чути голос незабутніх Лесі Українки і Оксани Петрусенко, захоплюватися романсом "Очі чорнії" у виконанні провідних митців дореволюційної сцени – неперевершених співаків Федора Івановича Шаляпіна, Михайла Іванович Вавича та інших.

Назвемо поіменно цих безкорисливих зберігачів нашої культурної спадщини, це кияни: Донцов Віталій Петрович, Кузьменко Юрій Олексійович, Железний Анатолій Іванович та інші. Низький уклін Вам і глибока пошана!

Повернення романсу на свою батьківщину

... Ніхто, навіть маститі музикознавці, не дадуть відповіді на запитання, а скільки тисяч разів романс "Очі чорнії" вживу звучав і продовжує звучати на великих і малих сценах світу? Та я впевнений, що жодного разу і до сьогодні канонічний текст романсу не виконувався рідною українською мовою поета. І це не випадково, адже з відомих причин авторський текст романсу був вимушено опублікований Євгеном Гребінкою російською мовою.

І лише 22 грудня 1998 року в газеті "Хрещатик" київський журналіст, поет і перекладач Юрій Татаренко вперше опублікував свій переклад канонічного тексту романсу "Очі чорнії" українською мовою. Ось цей довгоочікуваний текст романсу у перекладі Ю. Татаренка [12]:

"Очі чорнії, аж палаючі,
Очі пристрасні та жадаючі!
Як люблю я вас! Як боюся вас!
Певно, стрів я вас у недобрий час.

Темний погляд ваш –
як морська глибінь.
По душі моїй в нім жалоби тінь.
Бачу пломінь я переможний в нім:
Серце спалено у вогні страшнім.

Та жену журбу і печаль свою.
На мою судьбу я не ремствую,
Найдорожче все,
що Господь дав нам,
Я пожертвував огням очам".

У ці ювілейні дні романс "Очі чорні" зголосився вперше виконати українською мовою український співак і композитор-гітарист Ігор Петрович Якубовський. Так, знаний в усьому світі романс вперше повертається на батьківщину його автора – Євгена Гребінки і звучатиме віднині батьківською мовою поета.

Привітай же, Україно, свою рідну пісню!!!

Література

1. Гребінка Є.П. Твори: У 3 т. – Т. 1: Записки студента. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 450–52, 456–457, 463–464.
2. Гребінка Є.П. Твори: У 3 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 3: Листи. – С. 559–609.
3. Гребинка Е.П. Черные очи // Литературная газета. – 1843. – 10 января. – С. 57.
4. Железный А.И. Наш друг – грампластинка. Записки коллекционера.- К.: Музычна Україна, 1989. – С. 59–68, 75, 105–108.
5. Жур П.В. Літо перше. З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. – К.: Дніпро, 1979. – С. 28.
6. Кузьменко Ю.О. Ескізи до історії України. – К.: Пульсари, 2001. – С. 95–99.
7. Ломакин Г.Я. Музыкальная энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1976. – Т. 3. – С. 318–319.
8. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. – Т. 1. – К., 1908. – С. 329–332.
9. Н. де Витте. Очи черные. – М.:Типография В.Кирилова, 1843. – С.1–7.
10. Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. – Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя; Аспект-Поліграф, 2005. – С. 44–51.
11. Сафожкин В.Д. Очи черные. Старинный русский романс. – М.: ЭКСМО, 2007. – С. 84, 93, 94, 301, 302.
12. Татаренко Юрій. Нехай цей романс звучить і рідною мовою поета. – Газета "Хрещатик" від 22 грудня 1998 р.
13. Уколова Е.Л., Уколов В.С. Распятый на арфе. Судьба и творчество Николая Девицте. – М.: МАИ, 2001. – С. 122–126, 327–329.

14. Цибаньова О.С. Євген Гребінка. – К.: Молодь, 1972. – Вип.18. – С. 82–85, 88–90. – (Серія біографічних творів).

15. Шалапин Ф.И. – Страницы из моей жизни. – Пермь: Пермское книжное издательство, 1965. – С. 380.

16. Дискографія Колекції грамофонних записів романсу "Очі чорнії" (колекції київських філофоністів В.П.Донця і Ю.О.Кузьменка) у виконанні відомих вітчизняних і зарубіжних співаків і музикантів: Ф.Шалапіна, М.Вавича, В.Агафонова, П.Виноградова, С.Данилевського, Й.Кобзона, М.Сліченка, Б.Штоколова, Л.Арської, А.Баянної, Н.Попович-Швелідзе, Пола Негрі, тріо тенорів – Паваротті, Домінго, Каррерас, Хуліо Іглесіас, Франсіс Гойа – (гітарист), Луї Армстронга.

Л.А.Дорохина

Развитие любительского хорового пения на Черниговщине в нач. XX ст.

Организация и деятельность на Черниговщине во втором десятилетии XX века любительских храмовых хоров – явление в своем роде необычное.

Инициатива их создания принадлежит Братству святого Михаила, князя Черниговского. Основанное в 1888 году епископом Вениамином, Братство ставило своей задачей просвещения народа, стремилось к повышению его нравственности, церковности, художественной, в том числе и музыкальной культуры. Весной 1915 года на очередном заседании Епархиального Совета Братства св. Михаила было принято решение о повсеместной организации в приходах епархии Братских народных хоров. Был организован специальный комитет по заведению Братскими хорами. Председателем его был назначен регент архиерейского хора О.М.Ступницкий⁴. В состав комитета также входили преподаватели церковного пения духовных учебных заведений Чернигова (Г.Зосимович, И.Примаков, П.Бугославский и др.), некото-

---

⁴ По рекомендации известного церковно-певческого деятеля, регента Санкт-Петербургского Митрополичьего хора И.Я.Тернова, посетившего в 1912 году Чернигов, М.Ступницкий, как лучший его ученик, был назначен регентом архиерейского хора для поднятия церковно-певческого дела [1, 1912, №17, с. 108]. Он в короткий срок провел реорганизацию хора, полностью обновил его репертуар, значительно оживил концертную деятельность.